Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ANTHONY MICHAEL COLLINS
της 13ης Οκτωβρίου 2022[1]

Υπόθεση C-349/21

HYA,
IP,
DD,
ZI,
SS
παρισταμένης της:
Spetsializirana prokuratura

[αίτηση του Spetsializiran nakazatelen sad
(ποινικού δικαστηρίου ειδικών αρμοδιοτήτων, Βουλγαρία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και προστασία της ιδιωτικής ζωής – Οδηγία 2002/58/ΕΚ – Άρθρο 5, παράγραφος 1, και άρθρο 15, παράγραφος 1 – Απόρρητο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών – Δικαστική απόφαση που επιτρέπει την υποκλοπή των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων προσώπων για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες ότι διέπραξαν σοβαρό ποινικό αδίκημα – Τυποποιημένο κείμενο ή έντυπο – Αιτιολογία – Παράνομη επιτήρηση – Παραδεκτό αποδεικτικών μέσων που συνελέγησαν παράνομα – Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Άρθρα 7 και 47»

I. Εισαγωγή

1. Με την υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων, Βουλγαρία) ζητεί να διευκρινιστεί αν συνάδει προς το άρθρο 15, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παράγραφος 1, και με την αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2002/58/ΕΚ[2], πρακτική των εθνικών δικαστηρίων κατά την οποία η χορήγηση της άδειας για τη λήψη μέτρων συγκεκαλυμμένης επιτήρησης, συνιστάμενων στην παρακολούθηση, την καταγραφή και την αποθήκευση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων μεταξύ υπόπτων (στο εξής: υποκλοπή τηλεφωνικών συνδιαλέξεων), γίνεται με τη χρήση τυποποιημένου κειμένου με γενικό περιεχόμενο χωρίς εξατομικευμένη αιτιολογία. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί επίσης να διευκρινιστεί αν η έλλειψη εξατομικευμένης αιτιολογίας των εν λόγω αδειών μπορεί να

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

[2] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (ΕΕ 2002, L 201, σ. 37).

θεραπευθεί μέσω αναδρομικού εκ νέου ελέγχου του δικαστή που εκδικάζει την υπόθεση και, σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, αν πρέπει να γίνονται αποδεκτά τα αποδεικτικά στοιχεία που διαπιστώθηκε ότι συνελέγησαν κατά παράβαση των ως άνω διατάξεων.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

2. Η αιτιολογική σκέψη 2 της οδηγίας 2002/58 έχει ως εξής:

«Επιδίωξη της παρούσας οδηγίας είναι να σεβαστεί τα θεμελιώδη δικαιώματα, τηρεί δε τις βασικές αρχές που αναγνωρίζονται ιδίως από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [(στο εξής: Χάρτης)]. Συγκεκριμένα, η παρούσα οδηγία επιδιώκει να διασφαλισθεί η πλήρης τήρηση των δικαιωμάτων που προβλέπονται στα άρθρα 7 και 8 του χάρτη αυτού.»

3. Στην αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2002/58 διαλαμβάνονται τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία, όπως και η οδηγία 95/46/ΕΚ [3], δεν υπεισέρχεται σε θέματα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών που συνδέονται με δραστηριότητες οι οποίες δεν διέπονται από το κοινοτικό δίκαιο. Επομένως, δεν αλλάζει την υφιστάμενη ισορροπία ανάμεσα στο δικαίωμα του ατόμου στην ιδιωτική ζωή και τη δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν μέτρα όπως αυτά που αναφέρονται στο άρθρο 15 παράγραφος 1 της παρούσας οδηγίας, εφόσον είναι αναγκαία για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, της εθνικής άμυνας, της ασφάλειας του κράτους (περιλαμβανομένης της οικονομικής ευημερίας του κράτους εφόσον οι δραστηριότητες συνδέονται με θέματα ασφάλειας του κράτους) και την εφαρμογή του ποινικού δικαίου. Ως εκ τούτου, η παρούσα οδηγία δεν θίγει τη δυνατότητα των κρατών μελών να προβαίνουν σε νόμιμη παρακολούθηση των ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή να λαμβάνουν άλλα μέτρα, όταν αυτό είναι αναγκαίο, για οποιονδήποτε από τους προαναφερόμενους σκοπούς και σύμφωνα με την ευρωπαϊκή σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών [(στο εξής: ΕΣΔΑ)], όπως ερμηνεύθηκε από τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου [(στο εξής: ΕΔΔΑ)]. Τα μέτρα αυτά πρέπει να είναι κατάλληλα, αυστηρώς ανάλογα των προς επίτευξη σκοπών και αναγκαία στα πλαίσια μιας δημοκρατικής κοινωνίας και θα πρέπει επίσης να υπόκεινται σε επαρκείς διασφαλίσεις σύμφωνα με την [ΕΣΔΑ].»

4. Το άρθρο 5 της οδηγίας 2002/58, το οποίο φέρει τον τίτλο «Απόρρητο των επικοινωνιών», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Τα κράτη μέλη κατοχυρώνουν, μέσω της εθνικής νομοθεσίας, το απόρρητο των επικοινωνιών που διενεργούνται μέσω δημόσιου δικτύου επικοινωνιών και των διαθέσιμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, καθώς και των συναφών δεδομένων κίνησης. Ειδικότερα, απαγορεύουν την ακρόαση, υποκλοπή, αποθήκευση ή άλλο είδος παρακολούθησης ή επιτήρησης των επικοινωνιών και των συναφών δεδομένων κίνησης από πρόσωπα πλην των χρηστών, χωρίς

[3] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1995, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών (ΕΕ 1995, L 281, σ. 31), η οποία καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων) (ΕΕ 2016, L 119, σ. 1), όπως έχει τροποποιηθεί.

τη συγκατάθεση των ενδιαφερομένων χρηστών, εκτός αν υπάρχει σχετική νόμιμη άδεια, σύμφωνα με το άρθρο 15 παράγραφος 1. Η παρούσα παράγραφος δεν εμποδίζει την τεχνική αποθήκευση, η οποία είναι αναγκαία για τη διαβίβαση επικοινωνίας, με την επιφύλαξη της αρχής του απορρήτου.»

5. Το άρθρο 15, το οποίο φέρει τον τίτλο «Εφαρμογή ορισμένων διατάξεων της οδηγίας 95/46/ΕΚ», ορίζει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Τα κράτη μέλη δύνανται να λαμβάνουν νομοθετικά μέτρα για να περιορίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στα άρθρα 5 και 6, στο άρθρο 8 παράγραφοι 1 έως 4 και στο άρθρο 9 της παρούσας οδηγίας, εφόσον ο περιορισμός αυτός αποτελεί αναγκαίο, κατάλληλο και ανάλογο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία για τη διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας (δηλαδή της ασφάλειας του κράτους), της εθνικής άμυνας, της δημόσιας ασφάλειας, και για την πρόληψη, διερεύνηση, διαπίστωση και δίωξη ποινικών αδικημάτων ή της άνευ αδείας χρησιμοποίησης του συστήματος ηλεκτρονικών επικοινωνιών, όπως προβλέπεται στο άρθρο 13 παράγραφος 1 της οδηγίας 95/46/ΕΚ. Για το σκοπό αυτό, τα κράτη μέλη δύνανται, μεταξύ άλλων, να λαμβάνουν νομοθετικά μέτρα που θα προβλέπουν τη φύλαξη δεδομένων για ορισμένο χρονικό διάστημα για τους λόγους που αναφέρονται στην παρούσα παράγραφο. Όλα τα μέτρα που προβλέπονται στην παρούσα παράγραφο είναι σύμφωνα με τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένων αυτών που αναφέρονται στο άρθρο 6 παράγραφοι 1 και 2 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.»

Β. Το βουλγαρικό δίκαιο

6. Το άρθρο 121, παράγραφος 4, του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας ορίζει ότι «οι δικαστικές πράξεις πρέπει να αιτιολογούνται».

7. Το άρθρο 34 του Nakazatelno-protsesualen kodeks (κώδικα ποινικής δικονομίας, στο εξής: NPK)[4] προβλέπει ότι «κάθε πράξη του δικαστηρίου πρέπει […] να είναι αιτιολογημένη […]».

8. Κατά το άρθρο 172 του NPK:

«(1) Οι αρμόδιες για την ποινική προδικασία αρχές μπορούν να χρησιμοποιούν ειδικές μεθόδους συλλογής πληροφοριών –ηλεκτρονικό και τεχνικό εξοπλισμό […], προκειμένου να τεκμηριώνουν τις δραστηριότητες των υπό παρακολούθηση προσώπων […].

(2) Η χρήση ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών επιτρέπεται εφόσον τούτο είναι αναγκαίο για τη διερεύνηση σοβαρών ποινικών αδικημάτων, τελούμενων εκ προθέσεως […], σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η εξακρίβωση των επίμαχων πραγματικών περιστατικών είναι με άλλο τρόπο αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερής.»

9. Κατά το άρθρο 173, παράγραφος 1, του NPK:

«Προκειμένου να γίνει χρήση ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών κατά την ποινική προδικασία, ο εποπτεύων εισαγγελέας υποβάλλει εγγράφως στο δικαστήριο σχετικό αιτιολογημένο αίτημα. […]»

[4] DV αριθ. 86, της 28ης Οκτωβρίου 2005 (τελευταία έκδοση DV αριθ. 16, της 23ης Φεβρουαρίου 2021).

10. Το άρθρο 174 του NPK προβλέπει τα εξής:

«[…]

(3) Στις υποθέσεις αρμοδιότητας του Spetsializiran nakazatelen sad [(ποινικού δικαστηρίου ειδικών αρμοδιοτήτων)], για τη χρήση ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών απαιτείται προηγούμενη άδεια του προέδρου του δικαστηρίου αυτού […].

(4) Οι αναφερόμενες στις παραγράφους 2 και 3 αρχές αποφαίνονται με αιτιολογημένη διάταξη […]».

11. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του Zakon za spetsialnite razuznavatelni sredstva (νόμου περί ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών, στο εξής: ZSRS) [5] προβλέπει τα εξής:

«Η χρήση ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών επιτρέπεται εφόσον τούτο είναι αναγκαίο για την πρόληψη και τη διαπίστωση σοβαρών ποινικών αδικημάτων, τελούμενων εκ προθέσεως […], σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η συλλογή των αναγκαίων πληροφοριών είναι με άλλο τρόπο αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερής.»

12. Το άρθρο 12, παράγραφος 1, σημείο 1, του ZSRS προβλέπει τα εξής:

«Ειδικές μέθοδοι συλλογής πληροφοριών χρησιμοποιούνται σε περιπτώσεις που η έρευνα στρέφεται κατά προσώπων για τα οποία υπάρχουν πληροφορίες ή εύλογες υπόνοιες ότι προπαρασκευάζουν, διαπράττουν ή έχουν ήδη διαπράξει εκ προθέσεως οποιοδήποτε από τα αναφερόμενα στο άρθρο 3, παράγραφος 1, σοβαρά ποινικά αδικήματα.»

13. Στο άρθρο 13, παράγραφος 1, του ZSRS απαριθμούνται οι αρχές και οι υπηρεσίες που μπορούν να υποβάλλουν αίτημα για τη χρήση ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών και να αξιοποιούν τις πληροφορίες και τα αποδεικτικά στοιχεία που συλλέγονται μέσω των εν λόγω μεθόδων.

14. Το άρθρο 14, παράγραφος 1, σημείο 7, του ZSRS ορίζει τα εξής:

«Για τη χρήση ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών απαιτείται η έγγραφη υποβολή, από τον αρμόδιο διοικητικό προϊστάμενο των αρχών που αναφέρονται στο άρθρο 13, παράγραφος 1, ή από τον επιβλέποντα εισαγγελέα, ή, κατά περίπτωση, από την αρχή που αναφέρεται στο άρθρο 13, παράγραφος 3, και, στην περίπτωση της διεύθυνσης που αναφέρεται στο άρθρο 13, παράγραφος 1, σημείο 7, από τον διευθυντή αυτής, αιτιολογημένου αιτήματος στο οποίο πρέπει να εκτίθενται […] οι λόγοι για τους οποίους η συλλογή των αναγκαίων πληροφοριών είναι με άλλο τρόπο αδύνατη ή περιγραφή των εξαιρετικών δυσχερειών που συνοδεύουν τη συλλογή τους.»

15. Το άρθρο 15, παράγραφος 1, του ZSRS προβλέπει τα εξής:

«Οι προϊστάμενοι των αρχών που αναφέρονται στο άρθρο 13, παράγραφος 1, ή ο επιβλέπων εισαγγελέας και, στην περίπτωση της διεύθυνσης που αναφέρεται στο άρθρο 13, παράγραφος 1, σημείο 7, ο πρόεδρος της επιτροπής για την καταπολέμηση της διαφθοράς και τη δήμευση παρανόμως αποκτηθέντων περιουσιακών στοιχείων υποβάλλουν το σχετικό αίτημα στον

[5] DV αριθ. 95, της 21ης Οκτωβρίου 1997 (τελευταία έκδοση αριθ. 69, της 4ης Αυγούστου 2020).

πρόεδρο, ή στον εξουσιοδοτημένο προς τούτο αντιπρόεδρο, του Sofiyski gradski sad [(πρωτοδικείου Σόφιας, Βουλγαρία)], ή του αρμοδίου περιφερειακού δικαστηρίου ή στρατοδικείου, ή του Spetsializiran nakazatelen sad [ποινικού δικαστηρίου ειδικών αρμοδιοτήτων], ο οποίος εγκρίνει εγγράφως τη χρήση ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών ή απορρίπτει το αίτημα, με αιτιολογημένη διάταξή του που εκδίδεται εντός 48 ωρών.»

III. Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

16. Η Spetsializirana prokuratura (ειδική εισαγγελία, Βουλγαρία) άσκησε ποινική δίωξη κατά πέντε προσώπων με την κατηγορία της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση, η οποία διευκόλυνε την παράνομη είσοδο υπηκόων τρίτων χωρών στη βουλγαρική επικράτεια· τα ίδια πρόσωπα κατηγορούνται επίσης για τη διενέργεια δωροδοκιών και δωροληψιών προς διευκόλυνση των ανωτέρω πράξεων. Κατά το βουλγαρικό δίκαιο, οι πράξεις αυτές συνιστούν «σοβαρά ποινικά αδικήματα».

17. Στις 10 Απριλίου 2017, κατά το στάδιο της ποινικής προδικασίας, η εισαγγελία υπέβαλε αίτηση για τη χρήση ειδικών μεθόδων συλλογής πληροφοριών, περιλαμβανομένης και της υποκλοπής τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, όσον αφορά έναν εκ των κατηγορουμένων και συγκεκριμένα τον IP.

18. Το έγγραφο της αίτησης υπερβαίνει σε έκταση τις οκτώ σελίδες. Στην πρώτη σελίδα και στο υποσέλιδο των σελίδων 2 έως 8 αναγράφεται ο αριθμός πρωτοκόλλου. Στην αρχή της αίτησης περιγράφονται τα ζητούμενα επιχειρησιακά μέτρα. Για τον προσδιορισμό του προσώπου σε βάρος του οποίου πρόκειται να ληφθούν τα μέτρα αναγράφονται το ονοματεπώνυμό του, ο αριθμός ταυτότητας, η διεύθυνση, η ιδιότητα και ο τόπος εργασίας του. Αναφέρεται επίσης ο αριθμός κινητού τηλεφώνου, καθώς και άλλες λεπτομέρειες της προπληρωμένης σύνδεσης που χρησιμοποιούσε το πρόσωπο το οποίο ζητείται να τεθεί υπό επιτήρηση.

19. Η αίτηση διαλαμβάνει τους λόγους που δικαιολογούν την προσφυγή στα ζητούμενα μέτρα επιτήρησης. Στην πρώτη παράγραφο της οικείας ενότητας γίνεται μνεία της ποινικής προδικασίας και του υπό έρευνα ποινικού αδικήματος, με αναφορά τόσο στις οικείες διατάξεις του NPK όσο και στη φύση του αδικήματος. Στη δεύτερη παράγραφο παρατίθεται μαρτυρική κατάθεση που λήφθηκε από τη Spetsializirana prokuratura (ειδική εισαγγελία) σχετικά με την εγκληματική οργάνωση, τη δομή της και τον ρόλο των μετεχόντων σε αυτήν. Στην τρίτη παράγραφο παρατίθεται άλλη μαρτυρική κατάθεση, στην οποία περιγράφεται λεπτομερώς ο τρόπος λειτουργίας της εγκληματικής οργάνωσης και η εμπλοκή του προσώπου το οποίο αφορά η αίτηση. Στην ίδια παράγραφο περιγράφεται επίσης ο τρόπος επικοινωνίας του προσώπου αυτού με τα λοιπά μέλη της εγκληματικής οργάνωσης και αναφέρεται ο αριθμός του κινητού τηλεφώνου που χρησιμοποιούνταν, ο οποίος συμπίπτει με εκείνον που αναφέρεται στην πρώτη παράγραφο της αίτησης. Στο τέλος της ενότητας αυτής διαλαμβάνεται η παρατήρηση ότι από τη μαρτυρική κατάθεση δικαιολογείται η διαπίστωση περί δραστηριοποίησης εγκληματικής οργάνωσης στη Βουλγαρία.

20. Στην αίτηση εκτίθενται οι λόγοι για τους οποίους θεωρούνται αναγκαία τα ζητούμενα μέτρα, καθώς και οι προηγούμενες ενέργειες των ανακριτικών αρχών για τον εντοπισμό των εμπλεκόμενων στην εγκληματική οργάνωση προσώπων. Διαλαμβάνονται επίσης λεπτομερείς εξηγήσεις όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους οι πράξεις του υπό έρευνα προσώπου συνιστούν παράβαση διαφόρων διατάξεων του εθνικού δικαίου και του δικαίου της Ένωσης.

21. Στην επόμενη παράγραφο της αίτησης εκτίθενται οι λόγοι για τους οποίους είναι αδύνατη με άλλο τρόπο η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων που να αποδεικνύουν την κατηγορία. Ειδικότερα, επιβεβαιώνεται ότι τα εμπλεκόμενα πρόσωπα συναποτελούν μια κλειστή ομάδα και ότι είναι δυσχερής η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων σχετιζόμενων με τις συναντήσεις των μελών αυτής. Στην τελευταία παράγραφο της αίτησης αναφέρονται τα στοιχεία του εξουσιοδοτημένου υπαλλήλου στον οποίο θα πρέπει να κοινοποιηθούν τα αποτελέσματα της προτεινόμενης επιτήρησης.

22. Την ίδια ημέρα, ο πρόεδρος του Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικού δικαστηρίου ειδικών αρμοδιοτήτων) χορήγησε άδεια για την παρακολούθηση, καταγραφή και αποθήκευση των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων για τις ανάγκες της ποινικής διαδικασίας. Στη σχετική διάταξη αναγράφεται το ονοματεπώνυμο και η ιδιότητα του προσώπου που χορήγησε την άδεια λήψης των εν λόγω μέτρων. Εκτίθεται ότι η αρχή που υπέβαλε την αίτηση ενήργησε εντός του πλαισίου των αρμοδιοτήτων της και ότι υφίστανται επαρκείς ενδείξεις τέλεσης του αδικήματος του άρθρου 172, παράγραφος 2, του NPK ή του άρθρου 3, παράγραφος 1, του ZSRS, το οποίο εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικού δικαστηρίου ειδικών αρμοδιοτήτων). Αναφέρεται επίσης ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις των άρθρων 4, 12 και 21 του ZSRS ή του άρθρου 175, παράγραφος 2, του NPK. Εγκρίνεται η χρήση των μεθόδων επιτήρησης που περιγράφονται σε βάρος του προσώπου που προσδιορίζεται στην αίτηση με τον ίδιο αριθμό πρωτοκόλλου με εκείνον που αναγράφεται στην πρώτη σελίδα και στο υποσέλιδο των σελίδων 2 έως 8 της αίτησης. Η άδεια φέρει υπογραφή, σφραγίδα και ημερομηνία 10 Απριλίου 2017. Η πρώτη σελίδα της αίτησης για τη χορήγηση της άδειας φέρει την ίδια υπογραφή, σφραγίδα και ημερομηνία.

23. Παρόμοιες αιτήσεις υποβλήθηκαν και για άλλα πρόσωπα των οποίων η εμπλοκή στην ίδια εγκληματική οργάνωση ήταν υπό διερεύνηση. Σε όλες τις περιπτώσεις, η αιτιολογία που παρέθετε ο πρόεδρος του Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικού δικαστηρίου ειδικών αρμοδιοτήτων) φαίνεται ότι ήταν πανομοιότυπη, με εξαίρεση το γεγονός ότι, σε κάθε περίπτωση, η άδεια παραπέμπει σε διαφορετική αίτηση.

24. Σύμφωνα με το αιτούν δικαστήριο, το τυποποιημένο και με γενικό περιεχόμενο κείμενο των αδειών καλύπτει τις διάφορες πιθανές περιπτώσεις στις οποίες είναι δυνατόν να χορηγηθεί νομίμως άδεια συγκεκαλυμμένης επιτήρησης. Αποτελεί πάγια πρακτική το να μην περιλαμβάνει η άδεια εξατομικευμένη αιτιολογία για τη χορήγησή της. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες σχετικά με το αν οι άδειες αυτές είναι δεόντως αιτιολογημένες.

25. Αποτέλεσμα της λήψης των εγκεκριμένων μέτρων επιτήρησης ήταν η καταγραφή και αποθήκευση ορισμένων τηλεφωνικών συνδιαλέξεων των υπόπτων. Το αιτούν δικαστήριο δέχεται ότι οι συνδιαλέξεις αυτές αποτελούν κρίσιμα στοιχεία για την απόδειξη των ποινικών κατηγοριών που αντιμετωπίζουν οι κατηγορούμενοι, αμφιβάλλει όμως για το παραδεκτό ή μη των στοιχείων αυτών σε περίπτωση που οι σχετικές άδειες κριθούν μη σύννομες. Ως εκ τούτου, ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Συνάδει προς το άρθρο 15, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παράγραφος 1, και με την αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2002/58, πρακτική των εθνικών δικαστηρίων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών κατά την οποία το αρμόδιο δικαστήριο επιτρέπει την παρακολούθηση, την καταγραφή και την αποθήκευση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων τυποποιημένου κειμένου με γενικό περιεχόμενο το οποίο απλώς αναφέρει, χωρίς καμία εξατομίκευση, ότι τηρήθηκαν οι σχετικές νομικές διατάξεις;

2) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως: Αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης να ερμηνεύεται ο εθνικός νόμος υπό την έννοια ότι οι πληροφορίες που λαμβάνονται κατόπιν τέτοιας άδειας εκ μέρους του δικαστηρίου μπορούν να χρησιμοποιούνται για την απόδειξη της ποινικής κατηγορίας;»

26. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν ο IP, ο DD, η Τσεχική Δημοκρατία, η Ιρλανδία και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 6ης Ιουλίου 2022, η Ιρλανδία και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους και απάντησαν στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου.

27. Όσον αφορά το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, οι IP και DD θεωρούν ότι οι χορηγηθείσες άδειες δεν είναι σύννομες, διότι δεν περιέχουν εξατομικευμένη αιτιολογία. Ως εκ τούτου, το δικαίωμά τους στην ιδιωτική ζωή δεν προστατεύθηκε επαρκώς από αυθαίρετη επέμβαση. Υποστηρίζουν επίσης ότι στερήθηκαν τη δυνατότητα αποτελεσματικής προσφυγής κατά των αδειών που χορηγήθηκαν, όπερ συνιστά προσβολή των δικαιωμάτων τους που κατοχυρώνονται στο άρθρο 47 του Χάρτη. Η Τσεχική Δημοκρατία, η Ιρλανδία και η Επιτροπή θεωρούν ότι, για να μπορέσουν οι κατηγορούμενοι να ασκήσουν αποτελεσματική προσφυγή κατά των αδειών που χορηγήθηκαν με σκοπό να μη ληφθούν υπόψη τα αποδεικτικά στοιχεία που συνελέγησαν βάσει των αδειών αυτών, αρκεί η κατ' αντιπαραβολή εξέταση της εκάστοτε άδειας και της αντίστοιχης αίτησης.

28. Όσον αφορά το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, οι IP και DD θεωρούν ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που συνελέγησαν παρανόμως είναι απαράδεκτα. Ο DD θεωρεί επίσης ότι δεν επιτρέπεται ο αναδρομικός έλεγχος νομιμότητας των αδειών από το δικαστήριο που εκδικάζει την υπόθεση. Η Ιρλανδία θεωρεί ότι το παραδεκτό ή μη των αποδεικτικών μέσων αποτελεί δικονομικό ζήτημα που δεν διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης, αλλά εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών. Η Επιτροπή συμμερίζεται την άποψη της Ιρλανδίας, με την επιφύλαξη ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να λαμβάνονται υπόψη αποδεικτικά στοιχεία τα οποία αφορούν τεχνικό ζήτημα που εκφεύγει των γνώσεων των δικαστών και δύνανται να ασκήσουν καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών.

IV. Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

A. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

29. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν συνάδει προς το άρθρο 15, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παράγραφος 1, και με την αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2002/58, η χρήση τυποποιημένου κειμένου με γενικό περιεχόμενο, στο οποίο αναφέρεται μεν ότι τηρήθηκαν οι σχετικές με την επιτήρηση νομικές διατάξεις, πλην όμως δεν περιέχεται εξατομικευμένη αιτιολογία για τη χορήγηση άδειας της δικαστικής αρχής για την υποκλοπή τηλεφωνικών συνδιαλέξεων.

1. Η εφαρμογή της οδηγίας 2002/58

30. Σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 2002/58, όπως η διάταξη αυτή έχει ερμηνευθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου, το σύνολο των επεξεργασιών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που πραγματοποιούν οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών

εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας, περιλαμβανομένων των επεξεργασιών που απορρέουν από υποχρεώσεις που τους επιβάλλουν οι δημόσιες αρχές. Μόνον όταν τα κράτη μέλη θέτουν απευθείας σε εφαρμογή μέτρα παρεκκλίνοντα από το απόρρητο των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, χωρίς να επιβάλλουν υποχρεώσεις στους παρόχους τέτοιων υπηρεσιών, η προστασία των δεδομένων δεν διέπεται από την οδηγία 2002/58, αλλά μόνον από το εθνικό δίκαιο, υπό την επιφύλαξη της εφαρμογής της οδηγίας (ΕΕ) 2016/680[6], όπερ σημαίνει ότι τα εν λόγω εθνικά μέτρα πρέπει να τηρούν, μεταξύ άλλων, το εθνικό συνταγματικό δίκαιο και τις απαιτήσεις της ΕΣΔΑ[7].

31. Από την απόφαση περί παραπομπής δεν προκύπτει –και ούτε οι μετέχοντες στην επ' ακροατηρίου συζήτηση ήταν σε θέση να επιβεβαιώσουν– αν η εφαρμογή των επίμαχων εν προκειμένω μέτρων επιτήρησης έγινε από παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει την ταυτότητα του φορέα που εφάρμοσε στην πράξη τα μέτρα επιτήρησης.

32. Προκειμένου να απαντήσω στα υποβληθέντα ερωτήματα, θα θεωρήσω δεδομένο ότι τα επίμαχα μέτρα εφαρμόστηκαν από παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και ότι, ως εκ τούτου, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2002/58[8].

33. Ένα δεύτερο ζήτημα ανακύπτει από το γεγονός ότι το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58 παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα «να λαμβάνουν νομοθετικά μέτρα για να περιορίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στ[ο] άρθρ[ο] 5 […]». Οι αμφιβολίες που διατυπώνει το αιτούν δικαστήριο δεν αφορούν τόσο τις εθνικές νομοθετικές διατάξεις που μεταφέρουν το άρθρο 15, παράγραφος 1, στην εσωτερική έννομη τάξη, αλλά μάλλον τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζονται οι διατάξεις αυτές από τις δικαστικές αρχές. Θέτουν άραγε οι αμφιβολίες αυτές το πρώτο προδικαστικό ερώτημα εκτός του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58; Θεωρώ ότι δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Η εθνική νομοθεσία προβλέπει ότι η άδεια πρέπει να περιβάλλεται τον τύπο αιτιολογημένης διάταξης. Από το υλικό που τέθηκε στην κρίση του Δικαστηρίου προκύπτει ότι στις άδειες διαλαμβάνεται ότι πληρούνται οι νόμιμες προϋποθέσεις. Το ζήτημα που τίθεται είναι αν η αιτιολογία αυτή είναι επαρκής, δεδομένου ότι για τις διατάξεις αυτές των δικαστηρίων γίνεται χρήση τυποποιημένου κειμένου χωρίς εξατομικευμένη αιτιολογία. Επομένως, οι αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης υπό το πρίσμα των εφαρμοστέων εθνικών διατάξεων και της πρακτικής των δικαστικών αρχών.

2. Εκτίμηση

34. Το άρθρο 5, παράγραφος 1, και το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58, εξεταζόμενα από κοινού, επιβάλλουν ουσιαστικά στα κράτη μέλη να απαγορεύουν την ακρόαση, υποκλοπή, αποθήκευση ή άλλο είδος παρακολούθησης ή επιτήρησης των επικοινωνιών χωρίς τη συγκατάθεση των ενδιαφερομένων χρηστών, εκτός αν κάτι τέτοιο αποτελεί αναγκαίο, κατάλληλο και ανάλογο μέτρο για την πρόληψη, διερεύνηση, διαπίστωση και δίωξη ποινικών αδικημάτων.

[6] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης-πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ 2016, L 119, σ. 89).

[7] Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020, La Quadrature du Net κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, EU:C:2020:791, σκέψη 103).

[8] Βλ., παραδείγματος χάριν, αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Tele2 Sverige και Watson κ.λπ. (C-203/15 και C-698/15, EU:C:2016:970), της 2ας Οκτωβρίου 2018, Ministerio Fiscal (C-207/16, EU:C:2018:788), της 6ης Οκτωβρίου 2020, La Quadrature du Net κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, EU:C:2020:791), και της 2ας Μαρτίου 2021, Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, EU:C:2021:152).

Τέτοια μέτρα πρέπει να είναι σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης της αρχής της αναλογικότητας και των αρχών που αναφέρονται στο άρθρο 6, παράγραφοι 1 και 2, ΣΕΕ.

35. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1, ΣΕΕ, η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη. Κατά δε το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, οι διατάξεις του απευθύνονται στα κράτη μέλη όταν αυτά εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης.

36. Οι άδειες για υποκλοπές τηλεφωνικών συνδιαλέξεων συνιστούν επέμβαση στα δικαιώματα των κατηγορουμένων που κατοχυρώνονται με το άρθρο 7 του Χάρτη [9]. Μια τέτοια επέμβαση είναι δυνατόν να επιτραπεί, σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, μόνον αν προβλέπεται από τον νόμο και αν, τηρουμένων, αφενός, του βασικού περιεχομένου των εν λόγω δικαιωμάτων και, αφετέρου, της αρχής της αναλογικότητας, είναι αναγκαία και ανταποκρίνεται πραγματικά σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση.

37. Η αρχή της αποτελεσματικότητας συνιστά γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, σύμφωνα με την οποία η εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης δεν πρέπει να καθίσταται ανέφικτη ή εξαιρετικά δυσχερής [10]. Στο περιεχόμενο της αρχής αυτής εντάσσεται και το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας [11]. Επιπλέον, το άρθρο 47, πρώτο εδάφιο, του Χάρτη προβλέπει ότι κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο ίδιο άρθρο. Οσάκις για τη χορήγηση της άδειας δεν απαιτείται προηγούμενη ακρόαση του προσώπου σε βάρος του οποίου λαμβάνονται μέτρα επιτήρησης, όπως εν προκειμένω, κρίσιμο είναι το άρθρο 47, πρώτο εδάφιο, του Χάρτη, το οποίο αφορά την αποτελεσματική δικαστική προστασία, και όχι το δεύτερο εδάφιο, που αφορά το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.

38. Κατά πάγια νομολογία, η αποτελεσματικότητα του δικαστικού ελέγχου που κατοχυρώνει το άρθρο 47 του Χάρτη προϋποθέτει ότι ο ενδιαφερόμενος είναι σε θέση να γνωρίζει το αιτιολογικό της διοικητικής αποφάσεως που τον αφορά είτε επειδή έχει διαβάσει την ίδια την απόφαση είτε επειδή του έχει γνωστοποιηθεί το αιτιολογικό αυτό κατόπιν αίτησής του, προκειμένου να του παρασχεθεί η δυνατότητα να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες και να αποφασίσει, έχοντας γνώση όλων των στοιχείων, αν είναι πρόσφορο να προσφύγει στο δικαστήριο που είναι αρμόδιο για τον έλεγχο νομιμότητας της οικείας αποφάσεως [12].

9 Απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

10 Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1995, van Schijndel και van Veen (C-430/93 και C-431/93, EU:C:1995:441, σκέψη 19).

11 Σχετικά με την αλληλεπίδραση μεταξύ της αρχής της αποτελεσματικότητας και του άρθρου 47 του Χάρτη βλ., παραδείγματος χάριν, τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Bobek στην υπόθεση Banger (C-89/17, EU:C:2018:225, σημεία 99 έως 101 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

12 Πρβλ. αποφάσεις της 6ης Σεπτεμβρίου 2012, Trade Agency (C-619/10, EU:C:2012:531, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), της 4ης Ιουνίου 2013, ZZ (C-300/11, EU:C:2013:363, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), της 23ης Οκτωβρίου 2014, flyLAL-Lithuanian Airlines (C-302/13, EU:C:2014:2319, σκέψη 51 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 24ης Νοεμβρίου 2020, Minister van Buitenlandse Zaken (C-225/19 και C-226/19, EU:C:2020:951, σκέψη 43 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

39. Το περιεχόμενο της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως ενδέχεται να ποικίλλει αναλόγως της φύσεως της προσβαλλόμενης αποφάσεως. Η υποχρέωση αυτή πρέπει να αναλυθεί με κριτήριο τη διαδικασία, εξεταζόμενη σφαιρικώς και βάσει του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων, προκειμένου να εξακριβωθεί αν τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν ένδικο μέσο κατά της αποφάσεως αυτής εγκαίρως και αποτελεσματικώς [13].

40. Εν προκειμένω, για τη χορήγηση των αδειών γίνεται χρήση τυποποιημένου κειμένου με γενικό περιεχόμενο, στο οποίο εξατομικεύονται συγκεκριμένα μόνο στοιχεία, όπως ο αριθμός πρωτοκόλλου, η ημερομηνία, το πρόσωπο κατά του οποίου λαμβάνονται μέτρα επιτήρησης, το περιεχόμενο και η διάρκεια των μέτρων αυτών. Επομένως, στον κατηγορούμενο που ανατρέχει στο συγκεκριμένο έγγραφο δεν παρέχεται η δυνατότητα να εξακριβώσει τους λόγους για τους οποίους ο δικαστής που χορήγησε την άδεια έκρινε ότι πληρούνται οι νόμιμες προϋποθέσεις για την υποκλοπή τηλεφωνικών συνδιαλέξεων. Κατά συνέπεια, ο κατηγορούμενος δεν έχει τη δυνατότητα να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του υπό τις καλύτερες δυνατές συνθήκες και να αποφασίσει, έχοντας γνώση όλων των στοιχείων, αν είναι πρόσφορο να προσφύγει στο δικαστήριο που είναι αρμόδιο για τον έλεγχο νομιμότητας της άδειας, με απώτερο σκοπό να κηρυχθούν απαράδεκτα τα επίμαχα αποδεικτικά στοιχεία.

41. Εντούτοις, το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας δεν επιβάλλει κατ' ανάγκην στον δικαστή που χορήγησε την άδεια την υποχρέωση να εκθέσει, στο σώμα του εγγράφου και με δική του διατύπωση, τους λόγους για τους οποίους έκρινε ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις χορήγησης της άδειας. Αρκεί οι λόγοι χορήγησης της άδειας να μπορούν να εξακριβωθούν κατά τρόπο αξιόπιστο. Εφόσον στην αίτηση χορήγησης της άδειας διαλαμβάνονται σαφείς εξηγήσεις σχετικά με τους λόγους για τους οποίους η αιτούσα αρχή ή ο αιτών υπάλληλος θεωρούν ότι πρέπει να εγκριθεί η λήψη μέτρων επιτήρησης, μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι οι λόγοι που οδήγησαν τον δικαστή στην απόφαση να χορηγήσει την άδεια είναι οι ίδιοι λόγοι που αναφέρονται στην αίτηση [14]. Κατά μείζονα λόγο διότι, σε διαδικασίες αυτού του είδους, η χορήγηση της άδειας ή η απόρριψη του αιτήματος βασίζονται αποκλειστικά στην αίτηση και στα τυχόν συνυποβαλλόμενα έγγραφα.

42. Όπως εκτίθεται στα σημεία 18 έως 22 των παρουσών προτάσεων, οι αριθμοί πρωτοκόλλου και ταυτότητας που αναγράφονται στην προμετωπίδα των εγγράφων των αδειών υποδεικνύουν ότι καθεμία άδεια αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη αίτηση, η οποία αφορά συγκεκριμένο πρόσωπο και αριθμό τηλεφώνου. Οι αιτήσεις έχουν προκαθορισμένη δομή και είναι λεπτομερείς. Τα νομικά κριτήρια που καλείται να εφαρμόσει ο δικαστής προκειμένου να χορηγήσει την άδεια είναι σχετικά απλά. Εφόσον ο κατηγορούμενος έχει τη δυνατότητα να λάβει εγκαίρως αντίγραφο της αίτησης βάσει της οποίας χορηγήθηκε η άδεια [15], πιθανότατα θα είναι σε θέση να εξακριβώσει τους λόγους χορήγησής της και να αποφασίσει, έχοντας γνώση των στοιχείων, αν θα προσφύγει κατ' αυτής. Εν συνεχεία, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να κρίνει, κατά περίπτωση και λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των συναφών περιστάσεων, αν διασφαλίζεται το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής που εγγυάται υπέρ του κατηγορουμένου το άρθρο 47, πρώτο εδάφιο, του Χάρτη.

[13] Πρβλ. αποφάσεις της 6ης Σεπτεμβρίου 2012, Trade Agency (C-619/10, EU:C:2012:531, σκέψη 60 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 23ης Οκτωβρίου 2014, flyLAL-Lithuanian Airlines (C-302/13, EU:C:2014:2319, σκέψεις 51 έως 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[14] Πρβλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Trade Agency (C-619/10, EU:C:2012:247, σημείο 89).

[15] Με την επιφύλαξη της διαγραφής τυχόν στοιχείων που αφορούν, παραδείγματος χάριν, επιχειρηματικά απόρρητα και προσωπικές ή ευαίσθητες πληροφορίες.

43. Το άρθρο 52, παράγραφος 3, του Χάρτη αποσκοπεί στη διασφάλιση της αναγκαίας συνοχής μεταξύ των δικαιωμάτων που περιλαμβάνονται στον Χάρτη και των αντίστοιχων δικαιωμάτων που διασφαλίζονται στην ΕΣΔΑ, χωρίς να θίγει την αυτονομία του δικαίου της Ένωσης. Υπ' αυτό το πρίσμα, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση τέθηκε το ζήτημα αν η προσέγγιση που περιγράφεται στο προηγούμενο σημείο των παρουσών προτάσεων έρχεται σε αντίθεση με την πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Ekimdzhiev [16], στην οποία το εν λόγω δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα των νομικών εγγυήσεων έναντι της αυθαίρετης επέμβασης και της κατάχρησης σε περιπτώσεις συγκεκαλυμμένης επιτήρησης, φύλαξης δεδομένων επικοινωνιών και πρόσβασης στα δεδομένα αυτά, στο πλαίσιο της πρακτικής που ακολουθούσε το Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων) κατά τα έτη 2015 έως και 2019.

44. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, ως επί το πλείστον, οι άδειες επιτήρησης που εκδίδονταν δεν περιείχαν προσήκουσα αιτιολογία. Εντούτοις, επισήμανε ότι μόνη η έλλειψη αιτιολογίας δεν οδηγούσε άνευ άλλου τινός στο συμπέρασμα ότι οι δικαστές δεν είχαν εξετάσει δεόντως τις οικείες αιτήσεις, μολονότι το δικαστήριο εκείνο διαπίστωσε ότι υπήρχαν αρκετά στοιχεία που γεννούσαν σοβαρές αμφιβολίες ως προς το ζήτημα αυτό [17].

45. Για τις ανάγκες της υπό κρίση υπόθεσης, αρκεί η επισήμανση ότι η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση Ekimdzhiev, μολονότι εγείρει σοβαρές ανησυχίες όσον αφορά ορισμένες πτυχές της διαδικασίας χορήγησης αδειών συγκεκαλυμμένης επιτήρησης από τις δικαστικές αρχές της Βουλγαρίας, πάντως δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο η εν λόγω επιτήρηση να εγκρίθηκε κατόπιν δέουσας εκτίμησης, εκ μέρους του αρμόδιου δικαστή, ότι ήταν πράγματι αναγκαία, κατάλληλη και αναλογική. Σε κάθε περίπτωση, ο κατηγορούμενος κατά του οποίου λαμβάνονται μέτρα επιτήρησης βάσει σχετικής άδειας πρέπει να είναι σε θέση να εξακριβώσει τους λόγους χορήγησης της άδειας και να αποφασίσει, έχοντας γνώση των στοιχείων, αν θα προσφύγει κατ' αυτής. Η κατά περίπτωση εκτίμηση της βασιμότητας της εν λόγω προσφυγής εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο.

46. Επομένως, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα ως εξής:

Δεν αντιβαίνει στο άρθρο 47 του Χάρτη και στο άρθρο 15, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παράγραφος 1, και με την αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2002/58, πρακτική κατά την οποία, για τη χορήγηση άδειας παρακολούθησης, καταγραφής και αποθήκευσης τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων, γίνεται χρήση τυποποιημένου κειμένου με γενικό περιεχόμενο, το οποίο αναφέρει μεν ότι τηρήθηκαν οι σχετικές νομικές διατάξεις, χωρίς όμως να διαλαμβάνει εξατομικευμένη αιτιολογία συναφώς, υπό την προϋπόθεση ότι οι λόγοι χορήγησης της άδειας μπορούν να εξακριβωθούν κατά τρόπο αξιόπιστο, που να επιτρέπει την άσκηση αποτελεσματικής προσφυγής από τον κατηγορούμενο σε βάρος του οποίου λαμβάνονται μέτρα επιτήρησης, μέσω της κατ' αντιπαραβολή εξέτασης της άδειας και της αίτησης χορήγησής της.

Β. Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

47. Δεδομένου ότι ο έλεγχος νομιμότητας της άδειας που χορηγήθηκε εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο, πρέπει να δοθεί απάντηση στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα.

[16] Απόφαση του ΕΔΔΑ της 11ης Ιανουαρίου 2022, Ekimdzhiev κ.λπ. κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2022:0111JUD007007812).

[17] Απόφαση του ΕΔΔΑ της 11ης Ιανουαρίου 2022, Ekimdzhiev κ.λπ. κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2022:0111JUD007007812, § 313 έως 321).

48. Το δεύτερο ερώτημα στηρίζεται σε δύο παραδοχές. Η πρώτη παραδοχή είναι ότι από τη συγκεκαλυμμένη επιτήρηση που διενεργήθηκε βάσει άδειας, η οποία ήταν μη σύννομη διότι δεν ήταν δεόντως αιτιολογημένη, προέκυψαν ενοχοποιητικά αποδεικτικά στοιχεία. Η δεύτερη παραδοχή είναι ότι ο κατηγορούμενος σε βάρος του οποίου λήφθηκαν μέτρα επιτήρησης δεν έχει τη δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικής προσφυγής κατά της νομικής βάσης χορήγησης της σχετικής άδειας.

49. Με την απόφαση περί παραπομπής ερωτάται αν το δικαστήριο της ουσίας μπορεί να θεραπεύσει τυχόν έλλειψη νομιμότητας της άδειας, οφειλόμενη στην έλλειψη προσήκουσας αιτιολογίας. Μολονότι δεν είναι απολύτως σαφείς οι διαδικαστικές λεπτομέρειες και οι έννομες συνέπειες του εν λόγω αναδρομικού ελέγχου, ενώ είναι αμφίβολο αν το δικαστήριο της ουσίας είναι αρμόδιο να θεραπεύσει παρατυπία αυτού του είδους, κρίνεται σκόπιμη η εξέταση του εν λόγω ζητήματος προκειμένου να δοθεί χρήσιμη απάντηση στο αιτούν δικαστήριο.

50. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, προκειμένου να απαντηθεί το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, θα πρέπει να εξεταστεί κατά ποιον τρόπο τυχόν αποδεικτικά μέσα που συνελέγησαν παράνομα μπορούν να επηρεάσουν τον δίκαιο χαρακτήρα της ποινικής δίκης, θεωρούμενης ως όλον. Στην απόφαση περί παραπομπής το ζήτημα αυτό δεν θίγεται. Το δε αιτούν δικαστήριο δεν παραθέτει στοιχεία σχετικά με τους εφαρμοστέους εθνικούς δικονομικούς κανόνες, ούτε, ιδίως, σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης των εν λόγω αποδεικτικών μέσων στο πλαίσιο της κύριας δίκης. Κατά συνέπεια, το ζήτημα που εγείρει η Επιτροπή φαίνεται εντελώς υποθετικό, επομένως δεν είναι ανάγκη να το εξετάσει το Δικαστήριο στο πλαίσιο της υπό κρίση προδικαστικής παραπομπής.

1. Είναι δυνατόν να θεραπευθεί παρατυπία σχετική με την αιτιολογία της άδειας μέσω αναδρομικού, de novo ελέγχου;

51. Απάντηση στο εν λόγω ερώτημα παρέχει η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τη φύλαξη δεδομένων εν γένει και την πρόσβαση σε αυτά. Στο εθνικό δίκαιο απόκειται να καθορίσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι πάροχοι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών υποχρεούνται να παρέχουν στις αρμόδιες εθνικές αρχές πρόσβαση στα δεδομένα που αυτοί έχουν στη διάθεσή τους. Η εθνική νομοθεσία πρέπει να προβλέπει σαφείς και ακριβείς κανόνες που να διέπουν την έκταση και την εφαρμογή των μέτρων που λαμβάνονται για τον σκοπό αυτό και να επιβάλλει έναν ελάχιστο αριθμό απαιτήσεων, έτσι ώστε τα πρόσωπα των οποίων τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα αποτελούν αντικείμενο του μέτρου αυτού να έχουν επαρκείς εγγυήσεις δυνάμενες να προστατεύσουν αποτελεσματικά τα δεδομένα αυτά από κινδύνους κατάχρησης. Η επέμβαση πρέπει να περιορίζεται στον απολύτως αναγκαίο βαθμό. Προς τον σκοπό της καταπολεμήσεως του εγκλήματος, πρόσβαση μπορεί να παρασχεθεί μόνο στα δεδομένα προσώπων για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες ότι σχεδιάζουν, προτίθενται να διαπράξουν ή έχουν διαπράξει σοβαρή παράβαση ή ακόμη ότι εμπλέκονται καθ' οιονδήποτε τρόπο σε μια τέτοια παράβαση. Προκειμένου να εξασφαλισθεί η πλήρης τήρηση των εν λόγω προϋποθέσεων, είναι σημαντικό η πρόσβαση στα δεδομένα αυτά να εξαρτάται από προηγούμενο έλεγχο, πραγματοποιούμενο είτε από δικαστήριο είτε από ανεξάρτητη διοικητική αρχή, κατόπιν αιτιολογημένης αιτήσεως των αρμόδιων αρχών υποβληθείσας στο πλαίσιο εθνικών διαδικασιών για την πρόληψη, τη διαπίστωση ή την ποινική δίωξη. Ο έλεγχος αυτός θα πρέπει πάντοτε να διενεργείται εκ των προτέρων, εκτός αν συντρέχει δεόντως αιτιολογημένη επείγουσα περίπτωση, οπότε ο έλεγχος θα πρέπει να διενεργείται εκ των υστέρων μεν, αλλά το ταχύτερο δυνατόν εντός συντόμου χρονικού

διαστήματος[18]. Σε διαφορετική περίπτωση, μέχρι να διενεργηθεί αναδρομικά ο έλεγχος νομιμότητας των μέτρων επιτήρησης, θα έχει ήδη επισυμβεί σοβαρή επέμβαση στα δικαιώματα των κατηγορουμένων, αλλά και των προσώπων που θίγονται εξ αντανακλάσεως. Ως εκ τούτου, η παράλειψη ελέγχου από ανεξάρτητη αρχή δεν μπορεί να θεραπευθεί μέσω της διενέργειας de novo αναδρομικού ελέγχου.

52. Επομένως, μόνον ο εκ των προτέρων διενεργούμενος έλεγχος μπορεί να διασφαλίσει ότι δεν επιβάλλονται στους παρόχους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών περιττές υποχρεώσεις, ότι η επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης δεν είναι αυθαίρετη και ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/58. Η προσέγγιση αυτή είναι σύμφωνη με εκείνη του ΕΔΔΑ στην απόφαση Dragojević[19], με την οποία κρίθηκε ότι δεν είναι αποδεκτή η πρακτική των δικαστηρίων της Κροατίας να εξετάζουν αναδρομικά αν οι διατάξεις περί λήψης μέτρων επιτήρησης ήταν νόμιμες κατά τον χρόνο έκδοσής τους.

2. Επί του παραδεκτού των αποδεικτικών μέσων που συνελέγησαν παρανόμως

53. Το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ κατοχυρώνει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη χωρίς όμως να θεσπίζει κανόνες σχετικούς με το παραδεκτό των αποδεικτικών μέσων, κάτι που εναπόκειται πρωτίστως στον εθνικό νομοθέτη. Ούτε το ΕΔΔΑ θεωρεί εαυτόν αρμόδιο να κρίνει επί του παραδεκτού ή μη αποδεικτικών στοιχείων που συνελέγησαν παρανόμως[20].

54. Από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, ελλείψει σχετικών κανόνων της Ένωσης, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να θεσπίσει λεπτομερείς δικονομικούς κανόνες περί ενδίκων βοηθημάτων που αποσκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων των υποκειμένων δικαίου, υπό τον όρο ότι οι κανόνες αυτοί δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από τους διέποντες παρόμοιες καταστάσεις που υπόκεινται στο εσωτερικό δίκαιο (αρχή της ισοδυναμίας) και δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει το δίκαιο της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας)[21]. Οι εν λόγω κανόνες θα πρέπει επίσης να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα και να τηρούν τις αρχές της νομιμότητας και του κράτους δικαίου, που συγκαταλέγονται στις πρωταρχικές αξίες στις οποίες βασίζεται η Ένωση[22].

55. Όσον αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται ποινικής διαδικασίας βασιζόμενης σε πληροφοριακά ή αποδεικτικά στοιχεία αποκτηθέντα κατά παράβαση των επιταγών της οδηγίας 2002/58 να εξακριβώσει αν το εθνικό δίκαιο ή η εθνική πρακτική που διέπει τη διαδικασία αυτή προβλέπει λιγότερο ευνοϊκούς

[18] Αποφάσεις της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Tele2 Sverige και Watson κ.λπ. (C-203/15 και C-698/15, EU:C:2016:970, σκέψη 120 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), της 6ης Οκτωβρίου 2020, La Quadrature du Net κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, EU:C:2020:791, σκέψη 189 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), της 2ας Μαρτίου 2021, Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, EU:C:2021:152, σκέψη 51 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 5ης Απριλίου 2022, Commissioner of An Garda Síochána κ.λπ. (C-140/20, EU:C:2022:258, σκέψεις 110 και 112 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[19] Απόφαση του ΕΔΔΑ της 15ης Ιανουαρίου 2015, Dragojević κατά Κροατίας (CE:ECHR:2015:0115JUD006895511, § 127 και 128 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[20] Αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 12ης Μαΐου 2000, Khan κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2000:0512JUD003539497, § 34 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 10ης Μαρτίου 2009, Bykov κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2009:0310JUD000437802, § 88 και 89 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[21] Αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, Courage και Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, σκέψη 29 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), της 24ης Σεπτεμβρίου 2002, Grundig Italiana (C-255/00, EU:C:2002:525, σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 6ης Οκτωβρίου 2020, La Quadrature du Net κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, EU:C:2020:791, σκέψη 223 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[22] Αποφάσεις της 10ης Απριλίου 2003, Steffensen (C-276/01, EU:C:2003:228, σκέψη 69 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία) (στο εξής: απόφαση Steffensen), και της 17ης Ιανουαρίου 2019, Dzivev κ.λπ. (C-310/16, EU:C:2019:30, σκέψη 34).

κανόνες όσον αφορά το παραδεκτό και την εκτίμηση του εν λόγω αποδεικτικού υλικού από εκείνους που διέπουν το παραδεκτό και την εκτίμηση πληροφοριακών και αποδεικτικών στοιχείων που αποκτώνται κατά παράβαση του εσωτερικού δικαίου.

56. Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, οι εθνικοί κανόνες σχετικά με το παραδεκτό και την αξιοποίηση των πληροφοριακών και αποδεικτικών στοιχείων έχουν ως σκοπό, βάσει των επιλογών του εθνικού δικαίου, να αποφευχθεί το ενδεχόμενο τα πληροφοριακά και αποδεικτικά στοιχεία που αποκτήθηκαν παρανόμως να βλάψουν αδικαιολόγητα κατά τη δίκη του ένα πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες ότι έχει διαπράξει ποινικά αδικήματα. Ο σκοπός όμως αυτός μπορεί, κατά το εθνικό δίκαιο, να επιτευχθεί όχι μόνο με την απαγόρευση της αξιοποίησης τέτοιων πληροφοριακών και αποδεικτικών στοιχείων κατά τη δίκη, αλλά και με εθνικούς κανόνες και πρακτικές που διέπουν την εκτίμηση και τη στάθμιση των πληροφοριακών και αποδεικτικών στοιχείων, ή ακόμη και με συνεκτίμηση του παράνομου χαρακτήρα της συλλογής τους στο πλαίσιο της επιμέτρησης της ποινής[23]. Ωστόσο, ορμώμενο από την αρχή της αποτελεσματικότητας, το Δικαστήριο έχει διαμορφώσει έναν κανόνα κατά τον οποίο, όταν συντρέχουν συγκεκριμένες, σαφώς ορισμένες περιστάσεις, τα αποδεικτικά στοιχεία πρέπει υποχρεωτικώς να αποκλείονται. Εφόσον ένας εκ των διαδίκων δεν έχει δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί αποδεικτικού μέσου που αφορά τεχνικό ζήτημα, το οποίο εκφεύγει της γνώσης των δικαστών που εκδικάζουν την υπόθεση και δύναται να ασκήσει καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών, το εν λόγω αποδεικτικό μέσο δεν πρέπει να ληφθεί υπόψη[24].

57. Φαίνεται ότι το αιτούν δικαστήριο με το δεύτερο ερώτημά του αμφιβάλλει για την ορθότητα αυτής της προσέγγισης. Κατά συνέπεια, είναι χρήσιμο να εξεταστεί η συναφής νομολογία.

58. Στην υπόθεση Mantovanelli, το επίμαχο αποδεικτικό στοιχείο ήταν μια έκθεση ιατρικής πραγματογνωμοσύνης η οποία συντάχθηκε με βάση εργαστηριακές αναλύσεις, συνεντεύξεις μαρτύρων –που έλαβε ο πραγματογνώμονας– και έγγραφα. Στο ζεύγος Mantovanelli δεν επιτράπηκε να παραστεί στις συνεντεύξεις, ούτε να λάβει γνώση των εγγράφων, τους δόθηκε ωστόσο η δυνατότητα να προσβάλουν την έκθεση μετά την υποβολή της στο δικαστήριο. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η διαδικασία αυτή δεν παρείχε πραγματικά στο ζεύγος Mantovanelli τη δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης. Το ερώτημα που κλήθηκε να απαντήσει ο πραγματογνώμονας ήταν εκείνο ακριβώς που αποτελούσε αντικείμενο της δικαστικής κρίσης, ήτοι αν τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης καταδείκνυαν αμέλεια του ιατρικού προσωπικού νοσοκομείου, συνιστάμενη στη χορήγηση συγκεκριμένου φαρμακευτικού σκευάσματος σε ασθενή. Επρόκειτο, επομένως, για αποδεικτικά στοιχεία που αφορούσαν τεχνικό ζήτημα το οποίο εξέφευγε των γνώσεων του δικαστηρίου. Μολονότι τα ευρήματα του πραγματογνώμονα δεν είχαν κατά νόμον δεσμευτικό χαρακτήρα για το δικαστήριο, εντούτοις ήταν δυνατό να ασκήσουν καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών. Λαμβάνοντας υπόψη ότι αμφότερα τα δικαστήρια που επιλήφθηκαν της υπόθεσης, τόσο στον πρώτο βαθμό όσο και κατ' έφεση, απέρριψαν το αίτημα του ζεύγους Mantovanelli περί υποβολής νέας έκθεσης πραγματογνωμοσύνης, ο μόνος τρόπος

[23] Αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2020, La Quadrature du Net κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, EU:C:2020:791, σκέψη 225), και της 2ας Μαρτίου 2021, Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, EU:C:2021:152, σκέψη 43 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[24] Ο κανόνας αυτός έχει τις απαρχές του στη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη κατ' άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, και ειδικότερα με την προστασία της αρχής της κατ' αντιμωλίαν διαδικασίας· βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 18ης Μαρτίου 1997, Mantovanelli κατά Γαλλίας (CE:ECHR:1997:0318JUD002149793) (στο εξής: απόφαση Mantovanelli), στην οποία παραπέμπει η απόφαση της 10ης Απριλίου 2003, Steffensen (C-276/01, EU:C:2003:228, σκέψη 78), καθώς και η νομολογία του παρόντος Δικαστηρίου σχετικά με τη διατήρηση των δεδομένων κίνησης και δεδομένων θέσης [αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2020, La Quadrature du Net κ.λπ. (C-511/18, C-512/18 και C-520/18, EU:C:2020:791, σκέψεις 226 και 227), και της 2ας Μαρτίου 2021, Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, EU:C:2021:152, σκέψη 44)].

για να διατυπώσουν οι διάδικοι αυτοί τις απόψεις τους πριν από την υποβολή της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης στο δικαστήριο θα ήταν να τους έχει δοθεί η δυνατότητα συμμετοχής στις συνεντεύξεις με το ιατρικό προσωπικό και υποβολής παρατηρήσεων επί των σχετικών εγγράφων. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η διαδικασία, θεωρούμενη ως όλον, δεν είχε δίκαιο χαρακτήρα [25].

59. Στην υπόθεση Steffensen, δείγματα τροφίμου είχαν ληφθεί προκειμένου να διενεργηθεί εργαστηριακή ανάλυση. Η απόφαση των διοικητικών αρχών ότι το προϊόν δεν πληρούσε τις απαιτούμενες κατά νόμον προδιαγραφές βασίστηκε στα αποτελέσματα της ανάλυσης αυτής. Σύμφωνα με τις διατάξεις της οικείας οδηγίας, θα έπρεπε να δοθεί στον παραγωγό η δυνατότητα να ζητήσει αντιπραγματογνωμοσύνη προκειμένου να αμφισβητήσει τα αποτελέσματα της αρχικής ανάλυσης. Ο παραγωγός δεν είχε ενημερωθεί για τη δειγματοληψία και, ως εκ τούτου, δεν ήταν σε θέση να λάβει δείγματα από το ίδιο προϊόν. Παραπέμποντας στην απόφαση Mantovanelli, το Δικαστήριο επισήμανε ότι ο έλεγχος που ασκεί το ΕΔΔΑ, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, ως προς τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας αφορά τη διαδικασία θεωρούμενη ως όλον, περιλαμβανομένου του τρόπου διεξαγωγής των αποδείξεων. Το Δικαστήριο έκρινε ότι εναπόκειτο στο εθνικό δικαστήριο να εξετάσει αν το επίμαχο στην δίκη εκείνη αποδεικτικό μέσο αφορούσε τεχνικό ζήτημα που εξέφευγε των γνώσεων των δικαστών και δύνατο να ασκήσει καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών. Σε περίπτωση που συνέτρεχαν οι δύο αυτές προϋποθέσεις, το εθνικό δικαστήριο όφειλε να εξετάσει αν ο J. Steffensen είχε πράγματι τη δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί του εν λόγω αποδεικτικού μέσου. Εάν όχι, το εθνικό δικαστήριο έπρεπε να απαγορεύσει την επίκληση του επίμαχου αποδεικτικού μέσου προκειμένου να αποτραπεί η παραβίαση της αρχής της κατ' αντιμωλίαν διαδικασίας και η προσβολή του δικαιώματος για δίκαιη δίκη [26].

60. Η παροχή στον κατηγορούμενο, τον εναγόμενο ή τον καθού, της δυνατότητας αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί των αποδεικτικών μέσων αποτελεί στοιχείο της αρχής της κατ' αντιμωλίαν διαδικασίας, η οποία αποτελεί κρίσιμη πτυχή του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη [27] και στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ [28]. Τόσο το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Mantovanelli όσο και το παρόν Δικαστήριο στην υπόθεση Steffensen επεδίωξαν την αποφυγή καταστάσεων κατά τις οποίες υποθέσεις που εκκρεμούν ενώπιον δικαστηρίων κρίνονται από αποδεικτικά μέσα αφορώντα τεχνικά ζητήματα που εκφεύγουν των γνώσεων των δικαστών και τα οποία ο αμυνόμενος διάδικος δεν είναι σε θέση να αμφισβητήσει. Διαδικασία με αυτά τα χαρακτηριστικά θα παρείχε αθέμιτο πλεονέκτημα στον διάδικο που επικαλείται τα συγκεκριμένα αποδεικτικά μέσα, με αποτέλεσμα να προσβάλλει το δικαίωμα του αντιδίκου σε δίκαιη δίκη.

61. Τα επίμαχα στην υπόθεση της κύριας δίκης αποδεικτικά στοιχεία διαφέρουν από εκείνα που εξετάστηκαν στις υποθέσεις Mantovanelli και Steffensen. Πρόκειται για καταγραφές τηλεφωνικών συνδιαλέξεων των κατηγορουμένων, σχετικές με τις δραστηριότητες που αποτελούν αντικείμενο της έρευνας. Μολονότι τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία είναι δυνατό να ασκήσουν καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών από το

[25] Απόφαση του ΕΔΔΑ της 18ης Μαρτίου 1997, Mantovanelli κατά Γαλλίας (CE:ECHR:1997:0318JUD002149793, § 36).

[26] C-276/01 (EU:C:2003:228, σκέψεις 76, 78 και 79). Προς αποφυγή αμφιβολιών, ο κανόνας αυτός θέτει τρεις σωρευτικές προϋποθέσεις. Εφόσον πληρούνται και οι τρεις, τα αποδεικτικά στοιχεία δεν πρέπει να ληφθούν υπόψη. Τούτο ωστόσο δεν συνεπάγεται ότι το δικαστήριο οφείλει να αποδεχθεί τα αποδεικτικά στοιχεία εφόσον δεν πληρούνται και οι τρεις προϋποθέσεις. Τέλος, ο κανόνας αυτός έχει εφαρμογή ανεξαρτήτως του αν τα επίμαχα αποδεικτικά στοιχεία συνελέγησαν νομίμως ή παρανόμως.

[27] Αποφάσεις της 14ης Φεβρουαρίου 2008, Varec (C-450/06, EU:C:2008:91, σκέψη 47), της 4ης Ιουνίου 2013, ZZ (C-300/11, EU:C:2013:363, σκέψη 55), και της 2ας Μαρτίου 2021, Prokuratuur (Προϋποθέσεις πρόσβασης σε δεδομένα σχετιζόμενα με ηλεκτρονικές επικοινωνίες) (C-746/18, EU:C:2021:152, σκέψη 44 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[28] Επεξηγήσεις σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (ΕΕ 2007, C 303, σ. 17).

δικαστήριο, ωστόσο δεν είναι εύκολο να γίνει αντιληπτό κατά ποια έννοια θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αφορούν τεχνικό ζήτημα που εκφεύγει των γνώσεων των δικαστών. Εν πάση περιπτώσει, τα πραγματικά περιστατικά των υποθέσεων Mantovanelli και Steffensen αποτελούν χρήσιμα παραδείγματα εφαρμογής των αρχών που μπορούν να συνεκτιμήσουν τα εθνικά δικαστήρια όταν καλούνται να εκδικάσουν ποινική δίκη.

62. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, προς το συμφέρον της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, η κατάλληλη λύση στην υπόθεση Mantovanelli θα ήταν να έχει δοθεί στο ζεύγος Mantovanelli η δυνατότητα να συμμετάσχουν στη διαδικασία που κατέληξε στη σύνταξη της έκθεσης του πραγματογνώμονα ή να τους επιτραπεί να υποβάλουν στο δικαστήριο την έκθεση πραγματογνωμοσύνης που παρήγγειλαν οι ίδιοι. Ομοίως, η κατάλληλη λύση σε περιπτώσεις όπως του J. Steffensen θα ήταν να έχει δοθεί στους ενδιαφερόμενους διαδίκους η δυνατότητα να προσκομίσουν αντιπραγματογνωμοσύνη. Η απαγόρευση της επίκλησης των αποδεικτικών μέσων κατέστη αναγκαία αποκλειστικά λόγω της εσφαλμένης επιλογής του νομοθέτη να μην προβλέψει άλλους, καταλληλότερους δικονομικούς μηχανισμούς. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει αν οι κατηγορούμενοι έχουν στη διάθεσή τους τέτοιες δυνατότητες στο πλαίσιο της δίκης τους.

63. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα ως εξής:

Το άρθρο 47 του Χάρτη και το άρθρο 15, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παράγραφος 1, και την αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2002/58, έχουν την έννοια ότι το εθνικό δικαστήριο:

– το οποίο διαπιστώνει ότι αποδεικτικά στοιχεία συνελέγησαν παράνομα, βάσει άδειας που χορηγήθηκε χωρίς προσήκουσα αιτιολογία, δεν μπορεί να επιτρέψει την αναδρομική παράθεση αιτιολογίας για τη χορήγηση της άδειας προκειμένου να θεραπεύσει την παρατυπία αυτή, εκτός αν συντρέχει δεόντως αιτιολογημένη επείγουσα περίπτωση·

– πρέπει να κρίνει επί του παραδεκτού των αποδεικτικών στοιχείων που συνελέγησαν κατά παράβαση των διατάξεων αυτών σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, κατά τρόπο ώστε (i) να τηρούνται οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, και ιδίως οι αρχές της αναλογικότητας, της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας· και (ii) να γίνεται σεβαστό το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, περιλαμβανομένης και της αρχής της κατ' αντιμωλίαν διαδικασίας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη και στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ·

– οφείλει να μη λάβει υπόψη αποδεικτικά στοιχεία που συνελέγησαν κατά παράβαση των διατάξεων αυτών εφόσον δεν δόθηκε σε κάποιον εκ των διαδίκων η δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων, τα οποία αφορούν τεχνικό ζήτημα που εκφεύγει των γνώσεων των δικαστών και είναι δυνατό να ασκήσουν καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της ποινικής δίκης.

V. Πρόταση

64. Κατά συνέπεια, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Spetsializiran nakazatelen sad (ποινικό δικαστήριο ειδικών αρμοδιοτήτων, Βουλγαρία) ως εξής:

1) Το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το άρθρο 15, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παράγραφος 1, και με την αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2002/58/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την προστασία ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες),

   έχουν την έννοια ότι:

   δεν αντιβαίνει στις διατάξεις αυτές πρακτική κατά την οποία, για τη χορήγηση άδειας παρακολούθησης, καταγραφής και αποθήκευσης τηλεφωνικών συνδιαλέξεων υπόπτων, γίνεται χρήση τυποποιημένου κειμένου με γενικό περιεχόμενο, το οποίο αναφέρει μεν ότι τηρήθηκαν οι σχετικές νομικές διατάξεις, χωρίς όμως να διαλαμβάνει εξατομικευμένη αιτιολογία συναφώς, υπό την προϋπόθεση ότι οι λόγοι χορήγησης της άδειας μπορούν να εξακριβωθούν κατά τρόπο αξιόπιστο, που να επιτρέπει την άσκηση αποτελεσματικής προσφυγής από τον κατηγορούμενο σε βάρος του οποίου λαμβάνονται μέτρα επιτήρησης, μέσω της κατ' αντιπαραβολή εξέτασης της άδειας και της αίτησης χορήγησής της.

2) Το άρθρο 47 του Χάρτη και το άρθρο 15, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 5, παράγραφος 1, και με την αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2002/58,

   έχουν την έννοια ότι:

   – το εθνικό δικαστήριο το οποίο διαπιστώνει ότι αποδεικτικά στοιχεία συνελέγησαν παράνομα, βάσει άδειας που χορηγήθηκε χωρίς προσήκουσα αιτιολογία, δεν μπορεί να επιτρέψει την αναδρομική παράθεση αιτιολογίας για τη χορήγηση της άδειας προκειμένου να θεραπεύσει την παρατυπία αυτή, εκτός αν συντρέχει δεόντως αιτιολογημένη επείγουσα περίπτωση·

   – το εθνικό δικαστήριο πρέπει να κρίνει επί του παραδεκτού των αποδεικτικών στοιχείων που συνελέγησαν κατά παράβαση των διατάξεων αυτών σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, κατά τρόπο ώστε (i) να τηρούνται οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, και ιδίως οι αρχές της αναλογικότητας, της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας· και (ii) να γίνεται σεβαστό το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, περιλαμβανομένης και της αρχής της κατ' αντιμωλίαν διαδικασίας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη και στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών·

   – το εθνικό δικαστήριο οφείλει να μη λάβει υπόψη αποδεικτικά στοιχεία που συνελέγησαν κατά παράβαση των διατάξεων αυτών εφόσον δεν δόθηκε σε κάποιον εκ των διαδίκων η δυνατότητα αποτελεσματικής υποβολής παρατηρήσεων επί των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων, τα οποία αφορούν τεχνικό ζήτημα που εκφεύγει των γνώσεων των δικαστών και είναι δυνατό να ασκήσουν καθοριστική επιρροή στην εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της ποινικής δίκης.